

# PODPORA ANGAŽOVANOSTI NEBO ÚSPĚŠNOSTI? ROVNÉ PŘÍLEŽITOSTI V KONTEXTU ŠKOL SE SOCIÁLNĚ ZNEVÝHODNĚNÝMI ŽÁKY

## ENGAGEMENT VERSUS ACHIEVEMENT? SUPPORT OF EQUAL OPPORTUNITIES IN THE CONTEXT OF SOCIALLY DISADVANTAGED SCHOOLS

Martin Majcík<sup>1</sup>, Jana Obrovská<sup>2</sup>

<sup>1</sup> Ústav pedagogických věd, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

<sup>2</sup> Katedra pedagogiky, Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

### Abstrakt

Výzkum dlouhodobě potvrzuje silný vztah mezi vzdělávacími výsledky žáků a jejich socioekonomickým statusem. Možným východiskem pro vysvětlení vztahu mezi sociálním znevýhodněním a školní úspěšností je míra angažovanosti žáka. Cílem této vícečetné případové studie je zkoumání implementace celonárodního projektu zaměřeného na podporu rovných příležitostí na školách s vyšším počtem sociálně znevýhodněných žáků v postpandemické situaci. Na základě analýzy pracovníky škol vnímaných problémů a jejich řešení při vzdělávání sociálně znevýhodněných žáků se ukazuje tendence akcentovat angažovanost žáků, spíše než jejich vzdělávací výsledky. Tento vzorec se propisuje i do výběru opatření z projektové nabídky.

*Klíčová slova: sociálně znevýhodněné školy; angažovanost žáků; vzdělávací výsledky; program podpory rovných příležitostí*

### Abstract

Research confirms a strong relationship between students' educational outcomes and their socioeconomic status. One possible explanation for the relationship between social disadvantage and academic success is the level of student engagement. The aim of this multi-case study is to investigate the implementation of a nationwide project focused on promoting equal opportunities in schools with a higher number of socioeconomically disadvantaged students in a post-pandemic situation. Based on the analysis of perceived problems by school staff and their solutions regarding the education of socially disadvantaged students, there is a tendency to prioritize student engagement rather than their educational outcomes. This pattern is also reflected in the selection of measures from the project offer.

*Keywords: socially disadvantaged schools; student engagement; achievement; programme supporting equal opportunities*

## 1 ÚVOD

Pedagogický výzkum dlouhodobě upozorňuje na skutečnost, že sociálně znevýhodnění žáci dosahují horších výsledků než ostatní vrstevníci (Agasisti et al., 2021). Právě tato skupina žáků může být ještě více ohrožena dopady pandemie COVID-19, jež přispěla k prohloubení nerovností ve vzdělávání. Patrná je snaha podpořit školy s těmito žáky prostřednictvím cílených intervencí. Existují důkazy, že další finanční zdroje mohou pomoci zlepšit vzdělávací výsledky žáků ohrožených nízkou školní úspěšností, nicméně nepanuje shoda nad jasnými dopady intervencí v různých kontextech (Borman et al., 2003).

## 2 TEORIE

Možné východisko pro vysvětlení slabších výsledků sociálně znevýhodněných žáků představuje tzv. engagement, který má vliv na úspěšnost žáka (Wang & Holcombe, 2010). Engagement představuje koncept, který reflektuje míru a kvalitu angažovanosti žáka v rámci školního prostředí a vztahuje se k behaviorální, afektivní a kognitivní dimenzi (Skinner & Pitzer, 2014). Důraz je mimo individuální charakteristiky žáka kladen na roli učitelů, spolužáků či rodičů a charakteristiky školního prostředí, jež úroveň angažovanosti ovlivňují. U žáků se sociálním znevýhodněním je patrná tendence k nižší angažovanosti, která se následně projevuje v problémech s docházkou, nezájmem o výuku či pasivitou. Důležitým prediktorem angažovanosti je podpora ze strany učitele, budování pozitivních vztahů ve školní třídě a také úroveň zapojení rodičů do vzdělávání.

## 3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Studie je založena na designu vícečetné případové studie (Stake, 2006), která si klade za cíl zjistit, jak školy na základě vnímaných potřeb přistoupily k výběru opatření na podporu sociálně znevýhodněných žáků v rámci celonárodního projektu na podporu rovných příležitostí v postpandemické situaci. Sběr dat

probíhal na pěti vybraných školách a použity byly metody rozhovoru a analýzy dokumentů. Datový korpus byl tvořen rozhovory s vedením školy (12), pracovníky školního poradenského pracoviště (35), učiteli (17), asistenty (10), žáky (18) a rodiči (10). Probíhala také analýza školních dokumentů, např. školních vzdělávacích programů či vstupních analýz potřeb (20). Pro analýzu dat bylo využito otevřené kódování (Bryman, 2021). Jednotlivé kódy byly následně rozděleny do kategorií, jež byly syceny napříč všemi případy (Stake, 2006).

## 4 VÝSLEDKY

Z výsledků je zřejmé, že se školy prostřednictvím projektových opatření snaží primárně reagovat na problémy s docházkou, nízkou motivací žáků a kázeňské problémy. Mezi nejčastěji financovaná projektová opatření patří financování volnočasových a zážitkových akcí pro žáky a aktivit pro rodiče či terénní práce v rodinách. Cílem je tak zvýšit docházku žáků a budovat pozitivní vztah ke školnímu prostředí. Pro zvýšení motivace ve výuce vyučující využívají projektových opatření, jakými jsou nákup pomůcek či posílení spolupráce s poradenskými pozicemi. Na podporu školní úspěšnosti žáků cílí zejména doučování či asistent pro sociálně znevýhodněné žáky. Patrné ovšem je, že na doučování participují pouze motivovaní žáci s podporou rodičů a asistent bývá kromě podpory při učení využíván také pro řešení kázeňských problémů. V logice výběru opatření tak můžeme vidět převažující snahu podpořit angažovanost žáků s tendencí upozadit podporu akademické úspěšnosti.

## 5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Z výsledků je patrná tendence škol primárně podporovat angažovanost, kdy je důraz kladen na zážitkové a volnočasové aktivity. Zaměření na docházku, zvýšení motivace a vztah ke škole ovšem vede k upozadění tzv. kognitivního engagementu, jenž je asociován s řízením vlastního učení (Zimmerman, 1990). Podpora angažovanosti se navíc realizuje na pozadí snižování akademických nároků zesílených dopady pandemie COVID-19. Ačkoliv můžeme identifikovat vztah mezi angažovaností a akademickou úspěšností, výzkumy upozorňují, že v rámci podpory vzdělávacích výsledků žáků se sociálním znevýhodněním je podstatná vysoká kvalita výuky a vysoká očekávání kladená na žáky (Muijs et al.,

2004). Z pohledu projektové podpory se tak nabízí otázka, do jaké míry učitelé pociťují soulad mezi opatřeními projektu a vlastní pedagogickou činností.

## PODĚKOVÁNÍ

Příspěvek vznikl v rámci projektu NPO „Národní institut pro výzkum socio-ekonomických dopadů nemocí a systémových rizik“ číslo LX22NPO5101, financován Evropskou unií – Next Generation EU (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, NPO: EXCELES)

## 6 LITERATURA

- Agasisti, T., Avvisati, F., Borgonovi, F., & Longobardi, S. (2021). What school factors are associated with the success of socio-economically disadvantaged students? An empirical investigation using PISA data. *Social Indicators Research*, 157, 749–781.
- Borman, G. D., Hewes, G. M., Overman, L. T., & Brown, S. (2003). Comprehensive school reform and achievement: A meta-analysis. *Review of Educational Research*, 73(2), 125–230.
- Bryman, A. (2016). *Social research methods*. Oxford University Press.
- Muijs, D., Harris, A., Chapman, C., Stoll, L., & Russ, J. (2004). Improving schools in socioeconomically disadvantaged areas—A review of research evidence. *School Effectiveness and School Improvement*, 15(2), 149–175.
- Skinner, E., Pitzer, J., & Brule, H. (2014). The role of emotion in engagement, coping, and the development of motivational resilience. In *International Handbook of Emotions in Education*, 331–347. Routledge
- Stake, R. E. (2006). *Multiple Case Study Analysis*. The Guilford Press.
- Zimmerman, B. J. (1990). Self-regulated learning and academic achievement: An overview. *Educational Psychologist*, 25(1), 3–17.
- Wang, M. T., & Holcombe, R. (2010). Adolescents' perceptions of school environment, engagement, and academic achievement in middle school. *American Educational Research Journal*, 47(3), 633–662.